

บทที่ ๔

วิเคราะห์กลุ่มบุคคลหลากหลายอาชีพกับการบรรลุลิทธิธรรมในพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาลมีบุคคลจากหลากหลายสถานภาพและอาชีพได้บรรลุโลกุตระธรรม ตั้งแต่ระดับพระโสดาบันซึ่งเป็นการบรรลุลิทธิธรรมขั้นต้น ไปถึงระดับพระอรหันต์ซึ่งเป็นขั้นสูงสุด แต่เนื่องจากงานวิจัยนี้เน้นที่การบรรลุลิทธิธรรมขั้นสูงสุด ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาไปที่กลุ่มบุคคลหลากหลายอาชีพในสมัยพุทธกาลที่มีความน่าสนใจต่อการศึกษถึงการบรรลุลิทธิธรรมของท่านเหล่านั้น ได้แก่ พระมหาสาวก ๘๐ องค์ ซึ่งล้วนได้บรรลุอรหันต์ผลทั้งสิ้น ดังที่ได้นำเสนอในตอนท้ายของบทที่ผ่านมา จากนั้นจะได้นำตัวอย่างของบุคคลจากสถานภาพและอาชีพอื่นๆ นอกจากพระอสีติมหาสาวกมาเป็นกรณีศึกษาเพิ่มเติมในตอนท้าย

ในบทนี้ ผู้วิจัยพบว่า มีประเด็นสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องการบรรลุลิทธิธรรมของกลุ่มบุคคลหลากหลายอาชีพ ในประเด็นต่อไปนี้ คือ

๑. ความเกื้อกูลของอาชีพต่อการบรรลุลิทธิธรรม
๒. ลักษณะการบรรลุลิทธิธรรมของบุคคลแต่ละอาชีพ
๓. ความสัมพันธ์ของอาชีพกับการบรรลุลิทธิธรรม
๔. อาชีพในสังคมปัจจุบันกับการบรรลุลิทธิธรรม

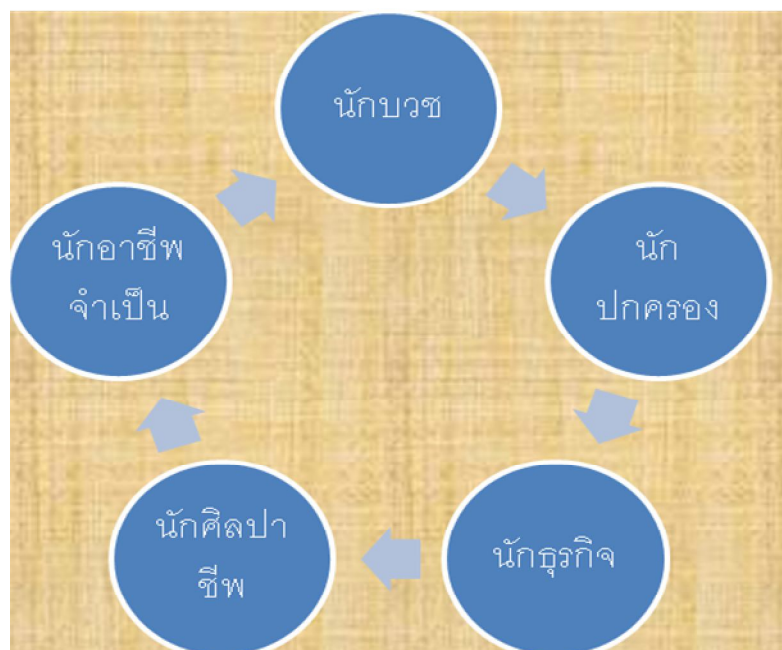
ประเด็นทั้ง ๔ เป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพกับการบรรลุลิทธิธรรมในงานวิจัยนี้

๔.๑ ความเกื้อกูลของอาชีพต่อการบรรลุลิทธิธรรม

การประกอบอาชีพตามหลักพุทธศาสนา หมายถึง อาชีพสุจริต ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หรือบางครั้งก็เรียกว่า สัมมาอาชีพ หรือ สัมมาอาชีพะ ซึ่งเป็นองค์ธรรมข้อ ๑ ในจำนวน ๘ ข้อของอริยมรรค อันเป็นหนทางไปสู่ความเป็นอริยะ หรือ ทางไปสู่การบรรลุลิทธิธรรมนั่นเอง

อาชีพทั้ง ๑๗ อาชีพของพระมหาสาวก ๘๐ องค์นั้น มีความเกื้อกูลต่อการบรรลุลิทธิธรรมของท่านอย่างน่าสนใจ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มให้ชัดเจนไปอีกได้ ๕ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มอาชีพนักบวช ได้แก่ ดาบส ขมูล พระสงฆ์ บรรพชิต
๒. กลุ่มอาชีพนักปกครอง ได้แก่ กษัตริย์ พระโอรส พระนัดดา บุโรหิต อำมาตย์
๓. กลุ่มอาชีพนักธุรกิจ ได้แก่ เศรษฐี และลูกหลาน พรหมณ์ทั่วไปและที่มั่งคั่ง
๔. กลุ่มอาชีพนักศิลปอาชีพ ได้แก่ อาจารย์สอนมนต์ ช่างกลบกลบ ขาวประมง หมอดู
๕. กลุ่มอาชีพจำเป็น ได้แก่ คนอาศัยวัด โจร คนลวงโลก

อาชีพนักบวช ซึ่งเป็นที่นิยมกันสำหรับผู้ต้องการแสวงหาสัจธรรมให้กับชีวิตในสมัยก่อน ย่อมสะท้อนให้เห็นความพร้อมที่จะศึกษา แสวงหาความรู้ ความจริงให้กับชีวิตอยู่เสมอ เมื่อได้โอกาส ได้อาจารย์ดี ได้ธรรมะดี ย่อมเกื้อกูลแก่การบรรลุโลกุตตรธรรมได้ง่ายกว่าอาชีพอื่นๆ ในขณะเดียวกัน พระมหาสาวกบางรูปได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพียงเพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น พระวัคคิ ซึ่งได้บรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่ ๗ ขวบ ออกติดตามพระพุทธองค์ไปในที่ต่างๆ ด้วยความประสงค์จะได้มองเห็นพระพักตร์พระพุทธเจ้าเท่านั้น มิได้ประสงค์จะบรรลุโลกุตตรธรรมใด อีกกรณีหนึ่ง คือ พระปิณโฑลภารทวาชเถระ ก็ได้มีความประสงค์จะบวชเพื่อให้ได้บรรลุธรรม หากแต่เห็นว่าพระพุทธศาสนามีลามาก อาหารสมบูรณ์ ประสงค์เพียงจะได้ฉันอาหารอย่างสมบูรณ์บริบูรณ์

อาชีพนักปกครอง หรือ ชนชั้นปกครอง ที่ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาเรียนรู้ธรรมนั้น ท่านเป็นผู้มีพื้นฐานทางครอบครัวดี มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ไม่ค่อยเดือดร้อนในการดำรงชีวิต มีสติปัญญาดี บ้านเมืองสงบสุข ไม่มีศึกสงคราม ก็ย่อมเกื้อกูลแก่การบรรลุธรรมได้เช่นกัน

อาชีพนักธุรกิจ หรือ ชนชั้นมั่งมี ที่ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาเรียนรู้ธรรม เป็นผู้มีการประกอบกิจการงาน ฉลาดในการค้า ในการดำเนินชีวิต มีความสะดวกสบายด้วยปัจจัยในการดำรงชีพ ก็ย่อมเกื้อกูลแก่การบรรลุธรรม

อาชีพนักศิลปะ หรือ ชนชั้นกรรมาชีพ ที่ได้อาศัยความรู้ความชำนาญในแขนงนั้นๆ มาดำเนินชีวิตในการแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิต ในที่นี้ได้แก่ อาจารย์สอนมนต์ หมอดูทำนาย กะโหลก ช่างกลึง และชาวประมง ล้วนแต่ต้องใช้ความรู้ความสามารถในด้านวิชาชีพทั้งสิ้น บุคคลที่

ประกอบอาชีพด้านนี้ ที่มีโอกาสได้เรียนรู้ศึกษาดูงานมีเป็นจำนวนน้อย แต่ถ้าหากมีความตั้งใจจริง ก็ย่อมแก้แค้นแก่การบรรลุนิยามได้

อาชีพจำเป็น หรือ ถูกเหตุการณ์บังคับให้เป็นไปเช่นนั้น ในงานวิจัยนี้มี ๓ ตัวอย่าง คือ พระราธเถระ พระองค์ลีมาลเถระ และพระพาหิยเถระ หากศึกษาโดยผิวเผินอาจทำให้เข้าใจว่า อาชีพทั้ง ๓ คือ คนที่ไร้ที่พึ่งพิง โจรที่โหดร้าย และคนที่ลวงโลก ก็สามารถบรรลุนิยามได้ นั่นก็จะค้านกับหลักคำสอนที่ว่าด้วยสัมมาอาชีวะไปโดยสิ้นเชิง แต่ในกรณีนี้ หากเราศึกษาถึงเบื้องหลังของท่านก็จะทำให้ทราบว่า ท่านมีพื้นฐานทางครอบครัวมาดี มีความรู้ และมีการศึกษา อีกทั้งเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และมีความตั้งใจจริงในการประกอบภาระงานของตน หากแต่เกิดเหตุการณ์ที่มาบังคับ เช่น พระราธเถระในอรรถกถาเถรคาถากล่าวว่า ท่านเกิดในสกุลพราหมณ์ ได้อยู่ครองเรือนเหมือนคนทั่วไป แต่พอแก่เฒ่าถูกลูกเมียลบลู่ จนเกิดความน้อยใจ จึงคิดจะไปบวช แต่พระเถระทั้งหลายเห็นว่า แก่เกินไป เกรงว่าจะไม่สามารถบำเพ็ญวัตรปฏิบัติได้^๑ แต่เมื่อได้โอกาสในการอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว ก็ได้ตั้งใจพากเพียร เชื้อฟังคำสั่งสอนของพระสารีบุตรเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์โดยเคารพ เจริญวิปัสสนาเพียง ๒-๓ วัน ก็ได้บรรลุพระอรหัตผล

ส่วนพระองค์ลีมาลเถระนั้น เกิดในตระกูลบุโรหิต ได้รับการศึกษาเล่าเรียนมาอย่างดี เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย มีความรู้ดี หากแต่ถูกอาจารย์หาอุบายให้ไปถูกผู้อื่นฆ่าเสีย แต่การณกลับตาลปัตรทำให้ท่านต้องเป็นผู้สังหารผู้คนเป็นจำนวนมาก ด้วยประสงค์จะปฏิบัติตามคำสั่งของอาจารย์ ครั้นเมื่อมาได้พบยอดกัลยาณมิตร คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้ชี้ทางสว่างให้กับท่าน จึงได้มีโอกาบบรรลุนิยาม คือ พระอรหัตผล เช่นกัน

อีกองค์หนึ่ง คือ พระพาหิยทารุจีรยเถระนั้น เดิมก็มีได้มีอาชีพเช่นนั้น หากแต่เป็นบุตรพ่อค้าที่ร่ำรวย มีฐานะทางครอบครัวดี ไม่มีปัญหาครอบครัวใดๆ มีความคิดก้าวหน้าในการสร้างชีวิต โดยการไปค้าขายในต่างแดน แต่เมื่อเรือเกิดอัปปาง ผู้โดยสารในเรือตายทั้งหมด เหลือท่านรอดมาเพียงลำพัง ในสภาพที่ไม่เหลือสิ่งใด แม้แต่เครื่องนุ่งห่ม ด้วยความละอาย จึงไปหาปอมมาผูกกับเปลือกไม้แห้ง ทำเป็นเครื่องนุ่งห่มปกปิดร่างกาย แล้วถือภาชนะไปขออาหารจากชาวบ้านที่ท่าเรือ ท่านมิได้ไปลักโขมยของใคร ขอตามที่เขาเต็มใจจะให้ แต่ชาวบ้านกลับเห็นว่าการแต่งกายของท่าน แล้วพากันยกย่องว่าเป็นพระอรหันต์ ท่านก็เข้าใจว่า การแต่งกายอย่างนั้นทำให้ท่านได้รับการยกย่อง จึงไม่ยอมรับผ้าชนิดอื่นที่มีคนนำมาให้ ยินดีในกายยกย่อง ภายหลังมีท้าวมหาพรหมองค์หนึ่งที่เคยเป็นเพื่อนปฏิบัติธรรมร่วมกันมา เห็นว่าท่านหลงผิดเช่นนี้ จึงได้มาเตือน ให้ละพฤติกรรมดังกล่าว ซึ่งท่านก็ยินดีละโดยง่าย ได้ออกตามหาพระพุทธรูป แต่ไปพบในเวลาที่กำลังเสด็จบิณฑบาตจึงทูลขอให้ทรงแสดงธรรมะให้โดยย่อที่สุด ซึ่งท่านก็สามารถเข้าใจเนื้อความ และบรรลุอรหัตผลในเวลานั้นเอง และถึงแม้

^๑ เถร.อ. (ไทย) ๒/๓๒

ท่านจะไม่ได้ผ่านพิธีการบวช แต่มานิพพานเสียก่อนจะได้บวช ก็ยังได้รับการยกย่องให้เป็นพระอริยสงฆ์รูปหนึ่ง

สรุปได้ว่า อาชีพที่ดี เป็นผลสะท้อนมาจากฐานะทางครอบครัวที่ดี การศึกษาดี และการประพฤติดี ส่งผลให้มีสุขภาพกายใจสมบูรณ์แข็งแรง ผู้ประกอบอาชีพต่างๆ กัน ล้วนได้รับผลของอาชีพการงานของเขา ได้รับความสุขในโลกนี้ด้วยตนเอง เลี้ยงครอบครัว ดูแลบุตรภรรยาให้มีความสุข หากแต่ความเกื้อกูลของอาชีพต่อการบรรลุลุทธิธรรมมีตัวแปรสำคัญ ๓ ประการคือ ๑. อาชีพของบุคคลนั้นมีความสุจริตเป็นพื้น ๒. บุคคลนั้นมีความบริสุทธิ์ใจเป็นที่ตั้ง และ ๓. บุคคลนั้นได้พยายามจนถึงที่สุดในการศึกษาเรียนรู้ธรรม

๔.๒ ลักษณะการบรรลุลุทธิธรรมของบุคคลแต่ละอาชีพ

จากการศึกษาลักษณะการบรรลุลุทธิธรรมของพระมหาสาวกทั้ง ๘๐ รูป ทำให้ทราบลักษณะการบรรลุลุทธิธรรม สรุปได้ ๓ ประเภท คือ

- ๑) การบรรลุลุทธิธรรมโดยการพัฒนาธรรมอย่างเดียว
- ๒) การบรรลุลุทธิธรรมโดยการพัฒนาปฏิบัติอย่างเดียว
- ๓) การบรรลุลุทธิธรรมโดยการพัฒนาธรรมและปฏิบัติคู่กันไป

สามารถนำลักษณะการบรรลุลุทธิธรรมทั้ง ๓ ประเภท จำแนกตามกลุ่มสถานภาพและอาชีพได้ดังต่อไปนี้

กลุ่มสถานภาพและอาชีพนักบวช ได้แก่ ดาบส ชฎิล พระสงฆ์ บรรพชิต

การบรรลุลุทธิธรรมของกลุ่มอาชีพนักบวช ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่มีหลากหลายลักษณะ ได้แก่ กลุ่มพระปัญจวัคคีย์ กลุ่มพระชฎิล ๓ พี่น้อง กลุ่มพระมาณพ ๑๖ องค์ที่เป็นศิษย์พราหมณ์พาวรี พระอัครสาวกทั้ง ๒ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๑ คือ บรรลุลุทธิธรรมโดยการพัฒนาธรรมอย่างเดียว

พระปุลณณมันตานีบุตรเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๒ คือ บรรลุลุทธิธรรมโดยการพัฒนาปฏิบัติอย่างเดียว

พระวัคคิเถระ พระโสณกุฎิกัณณเถระ พระปิลินทวัจณเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๓ คือ บรรลุลุทธิธรรมโดยการพัฒนาธรรมและปฏิบัติคู่กันไป

กลุ่มสถานภาพและอาชีพนักปกครอง ได้แก่ กษัตริย์ พระโอรส พระนัดดา บุโรหิตอำมาตย์

พระมหากัปปินเถระ พระราหุลเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๑

พระภคเถระ พระอานนทเถระ พระสีวลีเถระ พระภัททิยกาฬโคธาบุตรเถระ พระทัฬหะมัลลบุตรเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๒

พระนาคิตเถระ พระกิมพิลเถระ พระเมฆียเถระ พระอนุรุทธเถระ พระนันทเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๓

กลุ่มสถานภาพและอาชีพนักธุรกิจ ได้แก่ เศรษฐี และลูกหลาน พรหมณ์ทั่วไปและที่มั่งคั่ง

พระมหาจุณทเถระ พระอุปเสนวังคันตบุตรเถระ พระมหาอุทายีเถระ พระอุปวาณเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๒

พระมหากัสสปเถระ พระเรวตขทิวณียเถระ พระสุภูติเถระ พระโสภิตเถระ พระมหาโกฏฐิตเถระ พระกุนทธานเถระ พระสาครเถระ พระพักกุลเถระ พระรัฐบาลเถระ พระปุนณสุนาปรันตเถระ พระโสณโกฬวิสเถระ พระลูกุนทกภททียเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๓

กลุ่มสถานภาพและอาชีพนักศิลปาชีพ ได้แก่ อาจารย์สอนมนต์ ช่างกลบกลาว ประมง หมอดู

พระเสลเถระ พระวังคีสเถระ พระอุบาลีเถระ พระยโสธเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๓

กลุ่มสถานภาพและอาชีพที่จำเป็น ได้แก่ คนอาศัยวัด โจร คนหลงโลก

พระพาหิยเถระ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๑

พระองคุลิมาลเถระ พระราธะ จัดอยู่ในลักษณะที่ ๓

จากการจำแนกลักษณะการบรรลุนิพพานกับกลุ่มอาชีพ พบว่า การบรรลุนิพพานโดยการฟังธรรมอย่างเดียว จะปรากฏในกลุ่มอาชีพนักบวชมากที่สุด ส่วนการบรรลุนิพพานของกลุ่มอาชีพนักปกครองมีทั้ง ๓ ลักษณะในอัตราเฉลี่ยที่ใกล้เคียงกัน

กลุ่มอาชีพนักธุรกิจและกลุ่มอาชีพนักศิลปาชีพไม่ปรากฏว่ามีผู้บรรลุพระอรหัตผลโดยการฟังธรรมอย่างเดียวเลย เกือบทั้งหมดเป็นผู้บรรลุนิพพานโดยการฟังธรรมและปฏิบัติคู่กันไป

ส่วนกลุ่มอาชีพที่มีได้ตั้งใจ มีผู้บรรลุนิพพานโดยการฟังธรรมอย่างเดียว ๑ ท่าน และที่เหลือก็เป็นผู้บรรลุนิพพานโดยการฟังธรรมและปฏิบัติคู่กันไป

ข้อสังเกตจากเรื่องนี้ สามารถแสดงให้เห็นว่า การที่จะบรรลุนิพพานโดยการฟังธรรมอย่างเดียวของผู้ที่ประกอบอาชีพด้านนักการปกครอง ด้านนักธุรกิจ ด้านนักศิลปาชีพ เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก บุคคลที่ประกอบอาชีพเหล่านี้ต้องขวนขวายทั้งศึกษาและปฏิบัติมากกว่าคนอื่น จึงจะสำเร็จได้ ในขณะเดียวกัน บุคคลผู้มีอาชีพเป็นนักบวช ย่อมมีโอกาสบรรลุนิพพานขั้นสูงได้อย่างรวดเร็วกว่าธรรมดาสามัญชนทั่วไป

๔.๓ ความสัมพันธ์ของอาชีพกับการบรรลุลิทธิ

อาชีพที่ประกอบด้วยหลักความสุจริต จิตที่บริสุทธิ์ และความพยายามจนถึงที่สุดของผู้บรรลุลิทธิ ได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของอาชีพและการบรรลุลิทธิเด่นชัดขึ้น

การที่พระมหาสาวกทั้ง ๘๐ องค์ สามารถบรรลุพระอรหัตผลได้นั้น เราอาจพิจารณาจากความเกี่ยวเนื่องของอาชีพต่อการบรรลุลิทธิ อันส่งผลต่อลักษณะการบรรลุลิทธิของบุคคลแต่ละสถานภาพและอาชีพในขณะนั้น ดังนั้น หากเราจะยึดสถานภาพและอาชีพเช่นเดียวกับพระมหาสาวกทั้ง ๘๐ องค์ก่อนที่จะบรรลุพระอรหัตผล จะทำให้เราสามารถบรรลุพระอรหัตผลเหมือนกับท่านหรือไม่ ข้อนี้ผู้วิจัยขอเสนอปัจจัยที่ส่งผลต่ออาชีพและการบรรลุลิทธิในอีกแง่มุมหนึ่ง

ความจริงในสมัยพุทธกาลยังมีผู้ที่ยึดอาชีพทั้ง ๕ กลุ่มนั้นอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็มีได้บรรลุพระอรหัตผลเหมือนพระมหาสาวก ๘๐ องค์นั้น เช่น อาจารย์สุยชัย ซึ่งมาจากกลุ่มนักบวช พระเทวทัต ซึ่งเป็นเจ้าชาย มาจากกลุ่ม สถานภาพและอาชีพนักปกครอง เป็นต้น นั้นย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ถ้าพึ่งแต่อาชีพเพียงไม่เพียงพอต่อการบรรลุลิทธิ หากแต่ยังมีปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่ออาชีพและการบรรลุลิทธิ

ดังนั้น เมื่อศึกษาลงไปในรายละเอียด ในพระไตรปิฎก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคัมภีร์อรรถกถา เราจะพบเรื่องราวในอดีตชาติ การบำเพ็ญคุณงามความดีสั่งสมมาแต่อดีตชาติของแต่ละองค์ปรากฏอยู่เสมอ ขณะเดียวกันเราก็จะพบว่าท่านเหล่านั้นล้วนแล้วแต่ดำรงตนเองอยู่ในคุณธรรมเป็นประจำอยู่แล้ว หากแต่ได้โอกาสอันดีที่ได้พบสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระอรหันตสาวกผู้มีคุณธรรมชั้นสูง ในสถานการณ์และสถานที่เหมาะสม จึงทำให้พระมหาสาวกทั้ง ๘๐ องค์นั้น ได้บรรลุพระอรหัตผล ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ยังมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสถานภาพและอาชีพกับการบรรลุลิทธิ ๔ ประการ คือ

๑.ปฏิรูปเทवास ๒.สัปปริสุปปัสสยะ ๓.อิตตสัมมาปณิธิ และ ๔.กัลยาณมิตตตา

หรือที่เรียกกันว่า จักร ๔ นั้นเอง ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่ออาชีพและการบรรลุลิทธิ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอเรื่องจักร ๔ กับการประกอบอาชีพในปัจจุบัน พอเป็นแนวสังเขป

จักร หมายถึง “ธรรมที่นำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง ดุจล้อนำรถไปสู่ที่หมาย”^๒ ผู้ประกอบอาชีพอันเป็นกิจกรรมที่เนื่องด้วยชีวิตอย่างหนึ่ง ต่างพากันแสวงหาความสำเร็จจากการประกอบอาชีพด้วยกันทั้งนั้น แต่การประกอบอาชีพจะนำพาความสำเร็จอันงดงามมาให้ หรือนำพาความล่มสลายทางการเงินมาสู่การประกอบอาชีพ ก็ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่เป็นตัวแปรหลายประการ

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๔.

ด้วยกัน หลักธรรมที่เป็นตัวแปรหนึ่งในการสร้างความเจริญให้แก่ผู้ประกอบการ และปิดช่องป้องกัน ไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียหาย ก็คือหลักของจักรธรรมนั่นเอง “หลักจักรธรรมเป็นประหนึ่งแรงผลักดันที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การประกอบธุรกิจมีความเจริญก้าวหน้า”^๓ เพราะมีองค์ประกอบแห่งความสมบูรณ์ คือ

๑) ปฏิรูปเทสวาสะ หมายถึง การอยู่ในสถานที่อันสมควร คือการตั้งอยู่ในทำเลที่ตั้งอันเหมาะสม ปัจจัยทางธุรกิจอย่างหนึ่ง คือที่ดินหรือที่ตั้งโรงงาน ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่แสดงถึงความได้เปรียบทางการค้าอย่างสำคัญประการแรก ไม่มีใครสามารถปฏิเสธได้ว่าทำเลที่ตั้งเป็นแหล่งที่จะทำให้การประกอบอาชีพมีความเจริญก้าวหน้า ค่าขายดี เป็นที่รู้จักและนิยมเข้ามาอุดหนุนของลูกค้า หรือผู้บริโภคได้ง่าย เอื้อต่อการสร้างกำไรให้แก่ผู้ประกอบการเป็นอย่างดี การเลือกทำเลที่ตั้งของการประกอบอาชีพนอกจากพื้นที่ที่มีความเจริญ เป็นแหล่งชุมชน อยู่ใกล้ตลาด หรืออยู่กลางเมืองแล้ว ควรแสวงหาพื้นที่ที่มีเนื้อที่กว้างขวาง เพียงพอสำหรับการเก็บสินค้าในปริมาณมาก มีการคมนาคมสะดวกต่อการขนส่งสินค้าคราวละมากๆ “ยกตัวอย่าง ทำเลที่ตั้งของธุรกิจเสื้อผ้าย่านโบ๊เบ๊ ธุรกิจอะไหล่รถยนต์ย่านวรจักร ธุรกิจอุปกรณ์เครื่องไฟฟ้าย่านบ้านหม้อ และธุรกิจสินค้าอุปโภคบริโภคย่านลำเพ็ง”^๔

๒) สัปบุริสุปัสสยะ หมายถึง การพำนักอาศัยใกล้สัตบุรุษ คือตั้งสถานประกอบการทางธุรกิจใกล้กับย่านชุมชนที่สามารถเชื่อถือและวางใจได้ว่าการประกอบอาชีพของตนจะมีความปลอดภัย และยังหมายถึงการรู้จักติดต่อทำการค้าขายกับเป้าหมายทางการค้าที่เชื่อถือได้ หรือแสวงหาเงินทุนจากแหล่งทุนที่เชื่อถือได้ เช่น แหล่งเงินทุนจากธนาคารพาณิชย์ และแหล่งเงินทุนจากรัฐบาล ตลอดจนหน่วยงานของรัฐ ทำให้ลดความเสี่ยงทางการเงิน (Financial risk) ได้ ยิ่งถ้าสถานประกอบการอาชีพตั้งอยู่ใกล้บุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรที่สามารถให้คำปรึกษาทางธุรกิจได้ เช่น นักธุรกิจผู้เชี่ยวชาญด้านธุรกิจ สำนักงานบัญชี สำนักงานกฎหมาย ธนาคารกลาง บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาดย่อม หรือสำนักงานส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium-size Enterprises-SMEs) ก็ยิ่งเอื้อให้การประกอบธุรกิจมีทิศทางที่สดใส นอกจากนั้นแล้ว ยังรวมถึงการทำการค้ากับพ่อค้าที่มารับซื้อสินค้าไปขายต่อที่มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต (Trustworthiness) มีความรับผิดชอบและเคารพกติกาทางธุรกิจ แม้ลูกจ้างก็ต้องรู้จักคัดสรรกลั่นกรองคนที่มีความฉลาดสามารถเหมาะสมกับงาน และมีคุณสมบัติคือความซื่อสัตย์สุจริต

^๓ วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๔๑.

^๔ วิชัย โสสุวรรณจินดา, **ครบเครื่องเรื่องบริหารธุรกิจขนาดย่อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส.ส.ท., ๒๕๔๖), หน้า ๘๙.

๓) อัตตสัมมาปณิธิ หมายถึง การตั้งตนไว้ชอบ คือการดำรงปณิธานทางการค้าอย่างถูกต้อง กำหนดทิศทาง ตั้งเป้าหมาย และวางนโยบายทางธุรกิจไว้อย่างชัดเจนเป็นระบบ รู้จักวางตัวอย่างเหมาะสม ถูกกาลเทศะ มีความเป็นมืออาชีพ (Professional) สูง เราอาจเรียกว่ามีความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) คือเมื่อผู้ประกอบการอาชีพรู้จักสภาพการณ์ภายในตนเอง ค่านิยม ความมุ่งหมาย สามารถประเมินตนเอง (Accurate self-awareness) ได้อย่างแม่นยำ รู้จักจุดแข็ง และขีดจำกัด ตลอดจนศักยภาพของตน จนมีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-confidence) ได้แล้ว เขาย่อมสามารถนำพาธุรกิจของตนไปสู่ทิศทางที่ถูกต้อง บรรลุถึงเป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ ทั้งยังสามารถเพิ่มพูนศักยภาพในการทำกำไร (Potential profitability) ให้แก่อาชีพของตนได้ในระดับที่น่าพึงพอใจด้วย

๔) ปุพเพกตปุญญตา หมายถึง การได้ทำบุญไว้ในปางก่อน คือการเตรียมการสร้างพื้นฐานไว้พร้อมแล้ว ทักษะของผู้ประกอบธุรกิจขายส่งเป็นสิ่งสำคัญมาก การที่จะอยู่ในเวทีการประกอบอาชีพอย่างยาวนาน เป็นนักธุรกิจแถวหน้าทั้งามสง่าพรั่งพร้อมด้วยความสำเร็จ นักประกอบอาชีพจะต้องสร้างทักษะพื้นฐานไว้ให้พร้อม หรือมีการวางแผนเตรียมความพร้อมไว้สำหรับการประกอบอาชีพเป็นอย่างดี หากไม่มีการเตรียมการวางแผน ผิดแผนทักษะให้มีความซ้ำซ้อนซ้ำกันใน การประกอบธุรกิจ (Business expert skills) แล้ว ย่อมมีผลตอบแทนดีและไกลห่างทางเจริญ เหมือนคำกล่าวที่ว่า “หากท่านไม่รู้ว่าจะไปในทิศทางไหน จะมีถนนสายใดทอดสายให้ท่านบรรลุถึงเล่า” (If you don't know where you're going, any road will get you there.) การฝึกฝนตนจนมีทักษะพิเศษ มีความชำนาญ นับเป็นการเตรียมทุนไว้สำหรับสร้างกำไรในอนาคตที่วิเศษสุด เพราะเมื่อมีการเตรียมทุนทั้งทุนทางปัญญา (Intellectual capital) ด้วยการศึกษแสวงหาความรู้ไว้เป็นทุนพื้นฐาน ประกอบกับการมีทุนทรัพยากร (Resource capital) เตรียมไว้อย่างพอเพียงสำหรับการดำเนินธุรกิจในระยะยาว โดยมีทุนมนุษย์ (Human capital) ซึ่งมีอยู่ในตนอยู่แล้วเป็นฐาน ตลอดจนมีการวางแผนประกอบการที่ดี นับว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งสามารถทำให้ธุรกิจประสบผลสำเร็จได้ไม่ยาก

สรุปว่า หลักจักรธรรมทั้ง ๔ ประการ เป็นเครื่องมือดำเนินอาชีพให้ประสบผลสำเร็จอย่างสำคัญ สามารถนำพาผู้ประกอบการทั้งหลายไปสู่ความยิ่งใหญ่ไพศาล พร้อมมูลด้วยโภคสมบัติได้ในเวลาไม่ช้านาน ดังพระพุทธพจน์ว่า “นรชนควรอยู่อาศัยในถิ่นฐานอันเหมาะสม สมาคมคบหาอารยชนเป็นสหาย ดำรงตนไว้อย่างถูกต้อง และได้สร้างสมความดีไว้ในปางก่อน ธัญชาติ ทรัพย์ ยศ ชื่อเสียง และความสุข มีแต่จะหลั่งไหลมาสู่ชีวิตเขา”^๕ ผู้ประกอบการในอาชีพทั้งหลาย ที่หวังความเจริญก้าวหน้าทางอาชีพ จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือสนับสนุน เพราะหากประกอบอาชีพและการดำเนินธุรกิจตามหลักดังกล่าว ธุรกิจไม่มีทางเสื่อมทรุด มีแต่จะเจริญรุดหน้ายิ่งขึ้นไปอย่างเดียว

^๕ วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๔๑.

๔.๔ ตัวอย่างของบุคคลจากสถานภาพและอาชีพอื่นๆ นอกจากพระอสีติมหาสาวก

จากนี้ไปจะได้นำเสนอกรณีตัวอย่างของผู้บรรลุนิพพานจากต่างสถานภาพและอาชีพนอกจากพระอสีติมหาสาวก ๓ กรณี คือ

- ๑) กลุ่มอาชีพคนรับใช้
- ๒) กลุ่มอาชีพให้บริการทางเพศ
- ๓) กลุ่มอาชีพนายแพทย์

๔.๔.๑ กลุ่มอาชีพคนรับใช้ นางขุชุตตรา^๖ เป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจในอาชีพนี้ ที่แม้จะดูว่าเป็นอาชีพที่ต้อยต่ำ แต่ก็มิได้เป็นอุปสรรคในการบรรลุนิพพาน

นางขุชุตตรา เป็นลูกสาวของหญิงแม่นมในเรือนโสมกเศรษฐี เมื่อนางเกิดมานางก็รับใช้ในบ้านของเศรษฐีในกรุงโกสัมพี เป็นหญิงพิการหลังค่อม ต่อมาเมื่อโสมกเศรษฐีได้ยกนางสาวมาดีผู้เป็นหญิงกำพร้าให้อยู่ในฐานะเป็นธิดาของตนแล้ว ได้มอบหญิง ๕๐๐ คนให้เป็นบริวารของนางอีกด้วย และนางขุชุตตราก็ได้เป็นบริวารของนางด้วยเช่นกัน เมื่อนางสาวมาดีได้รับการอภิเษกเป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทน แห่งเมืองโกสัมพี หญิงบริวารทั้งหมดก็ติดตามเข้าไปรับใช้นางในพระราชนิเวศน์ด้วย และพระเจ้าอุเทนได้พระราชทานทรัพย์ ๘ กหาปณะแก่นางขุชุตตราเพื่อจัดซื้อดอกไม้ให้แก่นางสาวมาดีทุกวัน

เนื่องจากนางขุชุตตราเป็นสาวใช้ที่ไม่ซื่อสัตย์ในเบื้องต้นเพราะนางได้แอบยักยอกเงินครึ่งละ ๔ กหาปณะจาก ๘ กหาปณะ ไว้สำหรับตนเอง แต่เมื่อนางได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วก็มี ความสำนึกผิดชอบชั่วดี จึงใช้เงินทั้ง ๘ กหาปณะซื้อดอกไม้ไปถวายพระนางสาวมาดี ครั้งเมื่อพระนางทรงถามเนื่องจากเห็นดอกไม้มีมากกว่าวันก่อนๆ นางก็ทูลความจริงให้ทรงทราบ นั้นแสดงว่านางเป็นคนฝึกฝนอบรมตนให้รู้จักละเว้นสิ่งที่ไม่ดี และตั้งตนอยู่ในสิ่งที่ดีได้ในที่สุด

ภายหลังจากนางขุชุตตราได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ก็ได้แสดงธรรมให้พระนางสาวมาดีฟัง พระนางใคร่จะได้ฟังธรรมทุกวันจึงทรงมอบหมายให้นางไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แล้วกลับมาแสดงให้พระนางฟัง นางได้รับผิดชอบต่อหน้าที่ด้วยการกระทำอย่างนี้อย่างต่อเนื่อง ทำให้นางมีความแตกฉานในธรรมยิ่งๆขึ้นตามลำดับ จนได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลาย ผู้เป็นธรรมเถิก

สรุปว่า นางขุชุตตราแม้ตามประวัติจะเป็นคนหลังค่อม แต่ก็มีสติปัญญาความรู้ความสามารถสูง พระพุทธเจ้ายกย่องว่าเป็นอุบาสิกา สาวิกาผู้เลิศในทางสดับตรับฟังมาก แสดงให้เห็นว่าทางพระพุทธศาสนาได้ถือเอาความบกพร่องพิการมาเป็นเครื่องตัดรอนความรู้ ความสามารถ

^๖ ดนัย ไชโยธธา, พุทธธรรม พุทธสาวก พุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง, อ่างแล้ว, หน้า๗๑.

หรือความประพฤติดีประพฤติชอบเลย ใครก็ตามถ้ามีความรู้ ความสามารถและความประพฤติดีแล้ว ก็ได้รับยกย่องในทางที่ตนเลศนั้นเป็นอย่างดี

๔.๔.๒ กลุ่มอาชีพให้บริการทางเพศ มีนางสิริมา เป็นตัวอย่าง^๗

นางสิริมา เป็นบุตรสาวของนางสาละวดีซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นหญิงนครโสเภณีจากพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาผู้ครองแคว้นมคธ และนางสาละวดีได้ประกอบอาชีพดังกล่าว ต่อมาได้มีความสัมพันธ์เป็นพิเศษกับชายไม่ปรากฏชื่อ จึงให้กำเนิดบุตร ๒ คน

๑) หมอชิวโก โกมารภักจ ซึ่งต่อมาได้เป็นแพทย์หลวงประจำราชสำนักของพระเจ้าพิมพิสาร และเป็นแพทย์ประจำพระองค์พระพุทธเจ้าด้วย และ

๒) นางสิริมา

หมอชิวโก โกมารภักจ เมื่อแรกเกิดนั้นได้ถูกนำไปทิ้งที่กองขยะ ราชโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสาร ชื่อว่าเจ้าชายอภัย ทรงพบและได้ทรงนำไปเลี้ยงเป็นบุตร ส่วนนางสิริมา ไม่ถูกทอดทิ้งเพราะเป็นเพศหญิง ได้ถูกซุบเลี้ยงไว้ เพื่อให้เป็นหญิงนครโสเภณีในการต่อไป

เมื่อนางสาละวดีหมดภาระหน้าที่เป็นหญิงนครโสเภณีเพราะอายุมาก นางสิริมาจึงได้รับแต่งตั้งให้สืบตำแหน่งนี้แทนมารดา เนื่องจากนางสิริมามีรูปร่างสวยเหมือนมารดา

นางสิริมามีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ก็เพราะอาชีพเป็นเหตุ โดยมีรายละเอียดของเรื่องสรุปได้ว่า อุบาสิกาคณหนึ่งของพระพุทธเจ้า ชื่อนางอุตตรา ลูกสาวของเศรษฐีปุณณะในเมืองราชคฤห์ ได้แต่งงานกับลูกชายของเศรษฐีคนหนึ่ง ซึ่งตระกูลฝ่ายสามีนับถือศาสนาอื่น เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องไปอยู่ที่บ้านของฝ่ายสามีตามธรรมเนียมของสังคมอินเดียสมัยนั้น นางได้รับความเดือดร้อนไม่มีโอกาสได้ทำบุญตามธรรมเนียมทางพระพุทธศาสนา จึงร้องเรียนไปยังเศรษฐีปุณณะผู้เป็นบิดา ฝ่ายบิดาทราบเรื่องแล้ว ได้ส่งเงิน ๑๕,๐๐๐ กหาปณะไปจ้างนางสิริมามาเป็นภรรยาชั่วคราวของบุตรชาย หรือสามีของนางอุตตราโดยคิดอัตราค่าจ้างวันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ จ้าง ๑๕ วัน ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ ตลอดเวลา ๑๕ วันนั้น นางอุตตราได้ทำบุญเลี้ยงพระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานสงฆ์

นางสิริมาเกิดลืมนนึกว่าตนเป็นภรรยาของสามีของนางอุตตราบังเกิดความหึงหวง จึงทำร้ายนางอุตตรา แต่นางอุตตราไม่ถือโทษ ยกโทษให้ นางสิริมาสำนักคิดจึงได้ขอโทษนางอุตตรา นางอุตตราแนะนำให้ขอโทษพระพุทธเจ้าในวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงฉันอาหารที่บ้านของนางอุตตรา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องทั้งหมด ได้ประทานอภัยโทษให้นางสิริมาแล้วทรงแสดงธรรมเรื่องเกี่ยวกับการชนะอารมณ์ร้าย คือ ความโกรธด้วยความไม่โกรธ ชนะความร้ายด้วยความดี เป็นต้น นางสิริมา ฟังจบได้สำเร็จมรรคผลชั้นโสดาบัน นับแต่นั้นมานางสิริมานับเป็นอุบาสิกานับถือ

^๗ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติอุบาสิก, (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๐), หน้า

พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง นางได้นิมนต์พระสงฆ์ให้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปรับบาตรที่บ้านของตน วัน ๘ องค์ทุกวัน^๔

สรุปว่า เรื่องของนางสิริมาทำให้เห็นได้ว่าบุคคลไม่ว่าอยู่ในฐานะ อาชีพหรือสิ่งแวดล้อมใดๆ ถ้าได้รับเอาคุณธรรมคือคุณงามความดีไปประพฤติปฏิบัติ ย่อมมีสิทธิ์ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ทัดเทียมกับบุคคลอื่น แสดงให้เห็นว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมาะสมแก่คนทุกประเภท ที่จะศึกษา และปฏิบัติ

๔.๒.๓ กลุ่มบุคคลอาชีพแพทย์ มีหมอชิวโกมารภัจ เป็นตัวอย่าง

ชิวโกมารภัจ เป็นบุตรของนางสาละวดีซึ่งเป็นหญิงโสเภณีในเมืองราชคฤห์ ธรรมดาหญิงโสเภณีจะไม่เลี้ยงลูกชาย เพราะช่วยสืบสายอาชีพไม่ได้ ดังนั้นเมื่อนางคลอดลูกออกมาแล้วรู้ว่า เป็นเพศชาย จึงให้สาวใช้นำลูกชายใส่กระดังงาไปทิ้งไว้ที่กองขยะ

เด็กชายชิวโกเกิดมาไม่ทราบว่าเป็นใครคือบิดามารดาของตน มีหน้าซำยังถูกผู้อื่นนำไปทิ้ง แต่ด้วยเดชะกุศลกรรมดีที่สร้างไว้ในหนหลัง ได้ส่งให้เจ้าชายอภัยได้เสด็จผ่านมาพบในระหว่างทางที่จะเสด็จเข้าเฝ้าพระราชบิดา เห็นฝูงนกกาบินมารุมล้อมร้องส่งเสียงดังอิงมีผิดปกติที่ กองขยะ จึงให้มหาดเล็กเข้าไปตรวจสอบ ได้พบทารกทราบว่ายังมีชีวิตอยู่จึงรับสั่งให้นำทารกไปทำความสะอาด แล้วส่งมอบให้แม่นมเลี้ยงเพื่อเลี้ยงไว้ในวังของตน

เด็กชายชิวโกได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี จึงเติบโตใหญ่เจริญวัยขึ้นมาตามลำดับ โดยที่ราชสกุล ชุบเลี้ยงไว้ ชาวเมืองจึงได้ขนานนามว่า “โกมารภัจ” คือผู้ที่ราชกุมารเลี้ยงไว้ ตั้งแต่นั้นมาชิวโกจึงมีชื่อเต็มว่า โกมารภัจ เขาเป็นเด็กดี สุภาพอ่อนโยน ขยัน อดทน เฉลียวฉลาด ในการทำงานเหมาะสม กาลเทศะ จึงเป็นที่โปรดปรานของเจ้าชายอภัยพร้อมทั้งข้าราชการบริพารยิ่งนัก เขาได้รับการอุปถัมภ์ บำรุงเป็นอย่างดี พร้อมด้วยการศึกษาก็เจริญก้าวหน้าไปด้วยดี

เมื่อถึงงานเทศกาลประจำปีของเมืองนั้น มีการเล่นแข่งขันกีฬาชิงไหวชิงพริบทุกครั้ง ปรากฏว่าเด็กชายชิวโกได้ชัยชนะเป็นประจำ จนกระทั่งได้กรุ่นราวคราวเดียวกันไม่พอใจ กล่าวคำเยาะเย้ยว่า “เจ้าลูกไม่มีพ่อ ไม่มีแม่จะมาอวดเก่งกับเราได้อย่างไร” เด็กชายชิวโกก็ไม่ได้ใส่ใจคำพูดเหล่านั้น แต่เมื่อได้ยินบ่อยครั้งจนในที่สุดมีโอกาสเข้าเฝ้าบิดาตามลำพังจึงตัดสินใจทูลถามเรื่องที่ถูกล้อเลียน ว่าเป็นความจริงหรือไม่ประการใด เจ้าชายอภัยตรัสตอบด้วยความกรุณาปราณี ให้หายสงสัย “ลูกรักของพ่อ อย่างกังวลใจไปเลย พ่อ คือ พ่อของเจ้า แต่แม่ของเจ้าคือใครพ่อไม่รู้” เมื่อเด็กชายชิวโกได้ทราบความจริงก็ เสียใจเสียใจตัว ไม่ยอมแพ้ต่อชะตาชีวิต คิดว่าการอยู่อาศัยในราชสกุลเช่นนี้จะต้องมี ศิลปวิทยา ความสามารถ สนองงานเป็นที่โปรดปรานของพระบิดา และข้าราชการบริพารทั้งหลาย เหล่านั้นชิวโกมารภัจ ตั้งใจแสวงหาศิลปวิทยาการต่าง ๆ ตลอดมา

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติอุบาสิกา, อ้างแล้ว, หน้า ๕๘.

หลังจากที่หมอชีวกโกมารภัจจ์ ได้รักษาอาการประชวรของพระเจ้าจันทรปัชโชติจนหายเป็นปกติแล้วก็ได้รับพระราชทานรางวัลเป็นผ้าเนื้อดีจากแคว้นกาสิ แต่ท่านหมอคิดว่า ผ้าดีอย่างนี้ไม่สมควรที่ตนจะใช้สอย เป็นของสมควรแก่พระบรมศาสดาหรือพระมหากษัตริย์ จึงได้นำผ้านั้นไปถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ก่อนที่จะถวายได้กราบทูลขอพรว่า “ขอให้ภิกษุรับคฤหบดีจีวรได้” พระพุทธองค์ทรงประทานอนุญาตให้ตามที่ขอ การที่หมอชีวกโกมารภัจจ์กราบทูลขอพรเช่นนั้น ก็เพราะแต่ก่อนนั้นภิกษุใช้สอยแต่ผ้าบังกุล คือ ผ้าที่ชาวบ้านทั้งหลายทิ้งตามกองขยะบ้าง กองหยากเยื่อบ้าง ผ้าที่ห่อศพทิ้งในป่าบ้าง นำมาทำความสะอาดแล้วเย็บย้อมเป็นผ้าสบงจีวรสำหรับนุ่งห่ม จะไม่รับผ้าที่ชาวบ้านถวาย หมอชีวกเห็นความลำบากของพระภิกษุสงฆ์จึงกราบทูลขอพรและได้เป็นผู้ถวายเป็นคนแรก ผ้าที่ภิกษุรับอย่างนี้เรียกว่า “คฤหบดีจีวร”^๙

แม้พระพุทธองค์จะทรงอนุญาตตามที่หมอชีวกกราบทูลขอ แต่ก็ยังมีพุทธดำรัสตรัสว่า “ถ้าภิกษุปรารถนาจะถือผ้าบังสกุลก็ให้ถือ ปรารถนาจะรับคฤหบดีจีวรก็ให้รับ” และได้ตรัสสรรเสริญความสันโดษคือ ความยินดีตามมีตามใช้

พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนุโมทนาแก่หมอชีวกโกมารภัจจ์ผู้ถวายผ้านั้น เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้ว หมอชีวกโกมารภัจจ์ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม ดำรงอยู่ในอริยมรรค คือ พระโสดาบัน

สรุปความว่า อาชีพทั้งสามนี้มีข้อแตกต่างกันตามลักษณะของงานที่ตนทำ คือ อาชีพคนรับใช้อาจถูกมองว่าต่ำต้อย อาชีพให้บริการทางเพศอาจถูกมองด้วยความรังเกียจจากสังคม ขณะเดียวกันอาชีพนายแพทย์ก็ได้รับการยกย่องจากสังคมมาทุกยุคสมัย หากแต่บุคคลเหล่านี้ก็สามารถบรรลุธรรมได้เช่นกัน โดยอาศัยโอกาส สถานการณ์ ความตั้งใจจริง และกัลยาณมิตรผู้แนะนำที่ดี ที่เรียกว่า จักร ๔ หรือ อย่างน้อยที่สุดก็ได้อาศัยอาชีพเดิมของตนให้มีโอกาสเข้าถึงพระรัตนตรัย ทำให้อาชีพของตนให้สุจริต ทำจิตให้บริสุทธิ์ และมีความพากเพียรพยายามในการศึกษาเรียนรู้ให้สูงขึ้น ให้มีโอกาสได้บรรลุธรรม เข้าถึงธรรมได้

๔.๕ อาชีพในสังคมปัจจุบันกับการบรรลุธรรม

สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหาทางด้านสังคมมาก ระบบการปกครองแบบสมัยของรัฐบาล เศรษฐกิจของประเทศเจริญรุดหน้าไปมาก ทำให้สังคมเจริญเติบโตตามไปด้วย แต่พอเกิดเหตุการณ์ เศรษฐกิจถดถอยสังคมที่เคยเป็นอยู่ก็ปรับตัวไม่ทันภาวะ และมีปัจจัยอีกหลายประการที่ทำให้เกิดปัญหาคើขึ้น ทำให้ก่อเกิดปัญหาทางทัศนคติ เรื่องแนวคิดตามมา อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันมีปัญหาสังคมที่สำคัญ ๑๔ ประการคือ

^๙ พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กัลยาณธมโม), *เอตทัคคะในพุทธศาสนา*, หน้า ๒๖๘.

๑. ปัญหาประชากร
๒. ปัญหาเด็กและเยาวชน
๓. ปัญหาครอบครัว
๔. ปัญหาโสเภณี
๕. ปัญหาอาชญากรรม
๖. ปัญหายาเสพติดให้โทษ
๗. ปัญหาการทุจริตคดโกง
๘. ปัญหาการดื่มสุรา
๙. ปัญหาการว่างงาน
๑๐. ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม
๑๑. ปัญหาความยากจน
๑๒. ปัญหาภาวะแวดล้อมเป็นพิษ
๑๓. ปัญหาการศึกษา
๑๔. ปัญหาการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย^{๑๐}

ปัญหาเหล่านี้ เมื่อสืบสาวไปถึงที่สุดแล้วจะพบว่าเกิดมาจากการกระทำที่ผิด ประกอบอาชีพไม่ถูกต้อง เลี้ยงชีวิตมิชอบทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงการค้าขาย ๕ อย่างว่า เป็นมิฉฉาวณิชา คือ การค้าขายที่ผิด อุบาสกอุบาสิกาไม่ควรประกอบการค้าชนิดนั้นๆ คือ

๑. ค้าขายเครื่องประหาร (รวมทั้งเครื่องมือประหารมนุษย์ และสัตว์)
๒. ค้าขายมนุษย์ (สมัยโบราณมีการค้าขายทาสกัน เหมือนการค้าขายสัตว์ทั่วไป)
๓. ค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเป็นอาหาร เช่น ไก่ สุกร ปลา ฯลฯ
๔. ค้าขายน้ำเมา
๕. ค้าขายยาพิษ^{๑๑}

หากจะมีคำถามว่า อาชีพในสังคมไทยปัจจุบันจะมีผลทำให้เกิดการบรรลุนิคมได้หรือไม่ คำตอบในข้อนี้เป็นประเด็นที่น่านำมาวิเคราะห์อีกประเด็นหนึ่ง

จากเรื่องราวในสมัยพุทธกาล เราพบหลักฐาน และเหตุการณ์การบรรลุนิคมของผู้คนมากมาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน และพระบรมศาสดาก็ยังดำรงพระชนมชีพอยู่ สามารถตัดสินและชี้แนะให้พุทธสาวกดำเนินไปสู่หนทางแห่งการบรรลุนิคมได้โดยไม่มีข้อสงสัย หากแต่ในยุคปัจจุบัน ที่โลกแห่ง

^{๑๐} สุวิทย์ รุ่งวิสัย, ปัญหาสังคม, (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๒๖), หน้า ๑๒๓.

^{๑๑} อัง.ปณฺณก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๕๕.

วัตถุเจริญมากกว่าจิตใจ อีกทั้งกระแสบริโณคณียมที่รุนแรง อันอาจส่งผลต่อการประกอบอาชีพและมีผลกระทบต่อการบรรลุธรรมไปด้วย อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

มีแต่หลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานไว้เท่านั้น ที่จะช่วยให้เราพิจารณาว่า อาชีพในสังคมปัจจุบัน สามารถส่งผลให้เกิดการบรรลุธรรมได้หรือไม่ ดังพระพุทธดำรัสที่ทรงประทานไว้ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ว่า

โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญญุตโต โส โว มมจเจเนย สตุถา
 ดูก่อนอานนท ธรรมและวินัยใด ที่เราได้แสดงและบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย
 ธรรมและวินัยนั้นแล จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เราล่วงลับไปแล้ว^{๑๒}

ในการตัดสินเรื่องนี้ มีหลักธรรมที่ให้คำตอบในเรื่องนี้ที่ดีที่สุด คือ หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เพราะในอริยมรรคมีองค์ ๘ มีหลักสัมมาอาชีวะ ที่ทรงแสดงไว้ชัดเจนแล้ว อาชีพใดก็ตามในสังคมปัจจุบัน หากนำหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ไปจับ แล้วพบว่าไม่ขัดกัน อาชีพนั้นก็ย่อมส่งผลต่อการบรรลุธรรมได้

การที่คนไทยรับเอาการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติโดยรู้ไม่เท่าถึงการณ์ รวมทั้งนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ซึ่งเป็นตัวก่อให้เกิดกิเลสตัณหาความต้องการสิ่งใหม่ๆ ทำให้แนวความคิดทัศนคติและค่านิยม ซึ่งเป็นตัวก่อให้เกิดกิเลสตัณหา และความต้องการสิ่งใหม่ๆ ทำให้แนวความคิดทัศนคติและค่านิยมของคนไทยหันไปสนใจทางวัตถุมากขึ้น ต่างคนต่างดิ้นรนแสวงหาวัตถุมาเสพบริโภค จนไม่มีเวลาแสวงหาความสงบสุขทางจิตใจ ไม่รู้จักวางแผนการทำงานต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง กล่าวคือ ไม่รู้จักวิธีทำงานที่ถูกต้องที่จะทำให้ตนเองมีความสุขอย่างที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้คนไทยยุคปัจจุบันมีปัญหาทางจิตมาก มีความทุกข์มาก มีความเครียดมาก มีความกระวนกระวายมาก จนกระทั่งเป็นโรคจิต โรคประสาทมากขึ้นตามลำดับ ทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาเศรษฐกิจปัญหายาเสพติด ปัญหาสังคม ปัญหาการเมือง และปัญหาคอร์รัปชัน^{๑๓} และส่งผลไปถึงอาชีพของคนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเบี่ยงเบนไปจากหลักสัมมาอาชีวะ ทำให้ห่างไกลจากการบรรลุธรรมมากขึ้นทุกขณะ

โดยทั่วไปการทำงานของคนเรา ย่อมมีทั้งชอบและไม่ชอบพอใจไม่พอใจ แต่หากว่ามีการทำงานที่ไม่ถูกต้องในทางไม่ชอบก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นภายในจิตและในร่างกาย เพราะไม่รู้จักวิธีเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง จึงมีความรู้สึกต่อสิ่งเหล่านั้นด้วยความยินดีหรือพอใจ และยินร้ายหรือไม่พอใจ ตลอดถึงการอาฆาตผูกพยาบาทการคิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งมวล

^{๑๒} ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๑๓} วณิดา เสนุเศรษฐี, สังคมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๘๕.

ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันของคนในสังคมเหล่านั้น กล่าวได้ว่าทำให้สังคมได้เกิดความตกต่ำทางศีลธรรม ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปัญหาทั้งหมดเหล่านั้นถือว่าเป็นเกิดจากกิเลส

อย่างไรก็ดี จากกรณีตัวอย่างของนางชุตตรา นางสิริมา และหมอชิวโกมารภัจจ ได้ให้แสงสว่างในการดำเนินอาชีพเพื่อให้โอกาสได้บรรลุลุธรรมหรือเข้าถึงธรรมได้ อาชีพที่แม่ค้าค้าขายหรือที่สังคมรังเกียจ หากแต่เจ้าของอาชีพดำเนินชีวิตตามอาชีพนั้นด้วยความสุจริต มีจิตใจบริสุทธิ์ และมีความพยายามจนถึงที่สุดย่อมส่งผลต่อการได้มีโอกาสเข้าถึงพระรัตนตรัย ได้มีโอกาสได้พัฒนาชีวิตให้เจริญงอกงามและบรรลุลุธรรมได้ในที่สุด เช่นเดียวกับอาชีพที่มีเกียรติอย่างนายแพทย์เหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม トラบใดที่ยังมีผู้ปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ ๘ การบรรลุลุธรรมย่อมมีอยู่ トラบนั้น หากสัมมาอาชีพะ และรวมถึงอริยมรรคที่เหลืออีก ๗ ประการ ยังมีผู้ปฏิบัติได้อยู่ การบรรลุโลกุตตรธรรมก็ยังคงมีอยู่ ดังพระพุทธดำรัสที่ทรงตรัสรับรองไว้ว่า

สุภททะ! ในธรรมวินัย ที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมไม่มีสมณะที่ ๑ (โสดาบัน),
ที่ ๒ (สกทาคามี), ที่ ๓ (อนาคามี), ที่ ๔ (อรหนต์).

สุภททะ! ในธรรมวินัยนี้แล มีอริยมรรคมีองค์ ๘ จึงมีสมณะที่ ๑, ที่ ๒, ที่ ๓, ที่ ๔.
สุภททะ! ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ พึงอยู่โดยชอบไซ้ โลกก็จะไม่ว่าง จากพระอรหันต์ทั้งหลายแล.^{๑๔}

สรุป อาชีพของบุคคลนั้นส่งผลต่อการบรรลุลุธรรม มีผลต่อการบรรลุลุธรรม โดยที่อาชีพเหล่านั้นต้องเป็นสัมมาอาชีพ อันเป็นองค์ธรรมข้อ ๑ ในมรรคมีองค์ ๘ ดังกรณีตัวอย่างของพระมหาสาวก ๘๐ องค์ ลักษณะการบรรลุลุธรรมของพระมหาสาวกที่มีอาชีพเดียวกัน ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ ในขณะเดียวกันลำพังเพียงอาชีพอย่างเดียว ยังไม่พอเพียงต่อการที่จะส่งผลให้เกิดการบรรลุลุธรรมของแต่ละบุคคล หากแต่จะต้องมีปัจจัยที่ส่งผลต่ออาชีพและการบรรลุลุธรรมอีก ๔ ประการ คือ การได้สั่งสมบุญมาแต่ชาติปางก่อน การดำรงตนไว้ในทางที่ถูกต้อง การได้โอกาสอันดีในการพบกับกัลยาณมิตร ผู้ชี้แนะให้ และ การได้อยู่ในสถานที่และสถานการณ์ที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ในโลกปัจจุบัน มีอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย พร้อมๆ กับปัญหาทางสังคม รวมไปถึงมีอาชีพซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อสัมมาชีพ อาชีพของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันจะอำนวยผลให้เกิดการบรรลุลุธรรมหรือไม่ ขึ้นอยู่ที่ว่าอาชีพนั้น จัดเข้าในสัมมาอาชีพะ ซึ่งเป็นหนึ่งในอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้หรือไม่

^{๑๔} ที.ม.หา. (ไทย) ๑๐/๒๑๔/๑๖๒.